

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 11, 2012

[Назад](#)

[Головна](#)

УДК 330.83: 330.101

І. Г. Ханін,

к. т. н., Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпропетровськ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЗИЦІЇ НЕОІНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ ЕКСПОРТУ ІНСТИТУТІВ

У статті удосконалено теоретичні підходи до трансплантації економічних інститутів шляхом обґрунтування концепції «франчайзингу».

The paper improved theoretical approaches to transplantation economic institutions by grounding the concept of "franchising".

Ключові слова: франчайзинг, концепція, теорія, фактор, вплив, розвиток, інститут, трансплантація.

Keywords: franchising the concept, theory, factor, influence, development, Institute transplantation.

Вступ. Економічні труднощі, з якими зустрілися країни світової економіки в період інтенсифікації глобалізаційних процесів переконливо підтверджують, що всебічний підхід, заснований виключно на методологічній основі класичної школи економічної теорії, не є вичерпним для побудови результативної економіки. Ігнорування специфіки національної економічної системи, її культурних та історичних умов існування призвело до некогерентності результатів проведених перетворень і декларованих цілей. В економічній моделі розвитку України відзначаються суттєві позитивні зміни. Тим не менше їх стабільність викликає сумніви, оскільки вони є скоріше результатом впливу ситуаційних обставин, в числі яких, сприятлива ситуація на світових ринках сировинних ресурсів і використання резерву вільних виробничих потужностей, ніж наслідком початку ефективного функціонування інституційної структури економіки, сформованої в ході попередньої цілеспрямованої політичної діяльності. На сьогодні залишається недостатньо розвинутою конкуренція, низький рівень ділової активності економічних суб'єктів через неефективну структуру власності та недосконалість механізми її специфікації, значні масштаби державного перерозподілу ресурсів переважно в залежності від переваг вузьких груп спеціальних інтересів [1].

Аналіз останніх публікацій. Дослідженню проблем і напрямів розвитку інституціоналізму як напрямку економічної науки присвячено значну кількість наукових публікацій таких зарубіжних і вітчизняних вчених як: Т. Веблена [1], О. Вільямсона [11], Дж. Кларка, Р. Коуза [12], Д. Норта [14,15], М. Олсона, [13], Вітчизняна інституціональна парадигма формується під впливом фундаментальних і прикладних досліджень таких провідних вчених, як Гриценко В.В. [3], Колісник Б.І. [4], Лелюк Ю.М. [5], Сазонець І.Л. [6], Тарасевич В.Н. [7], Фомина Ю.А [8], Чухно А.В. [9], Шубалій О.М. [10] та багато інших.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Вимагають свого вирішення і інші глибокі проблеми інституціональної природи - критично низький рівень довіри господарюючих суб'єктів один до одного і до держави, не легітимність базових формальних інститутів для більшої частини суспільства, нерозвиненість демократичних механізмів контролю за владою, відсутність у суспільстві узгоджених уявлень про перспективи економічного розвитку країни.

Цілі дослідження. У зв'язку з вищевикладеним, особливою актуальністю стають проблеми методологічного і теоретичного проведення процесу експорту та імпорту економічних інститутів. Тому метою є удосконалення процесу трансплантації інститутів, шляхом обґрунтування концепції «франчайзингу інститутів».

Основні результати дослідження. Узагальнення основних теоретичних концепцій експорту інституційних систем свідчить, що в даний час не існує єдиної, загальноприйнятої і закінченої теорії експорту інститутів в економіці. Слід також зазначити, що більшість дослідників за рідкісним винятком концентрують свою увагу в основному на емпіричних описах розвитку конкретних економічних інститутів. Залишаються маловивченими питання зміни інституційної структури як детермінанти системної цілісності економіки, проблеми взаємного впливу змін окремих економічних інститутів і динаміки всієї інституційної структури. Крім того, саме поняття експорту інститутів має неоднозначне тлумачення, і, коли зустрічається в економічній літературі, то більшість авторів використовують його переважно інтуїтивно, зводячи, по суті, до близьких понять "зміна інститутів" або "інституційні зміни".

Як вважається, запозичення інститутів з зовні може набувати дві форми. Запозичення самих передових інститутів у розвинених країнах безвідносно місцевих умов, існуючих норм, особливо неформальних, інфраструктури, кадрів та ін. А також запозичення з адаптацією. Це більш продуктивний варіант - конструювання інститутів в країні, що розвивається на основі адекватних (конгруентних) інститутів, існуючих в інших країнах. Тут можливе одночасне запозичення декількох варіантів інституту і їх співіснування. Імпортований, може бути як діючий на даний момент інститут, так і існуючий у минулому тієї або іншої країни. Країни-імпортери, займаючись реформуванням державного управління і народного господарства, прагнуть в короткі терміни подолати той шлях, на який розвинуті країни витратили десятиліття. Очевидно, імпорту інститутів тісно пов'язаний з запізненою модернізацією (або наздоганяючим розвитком) [13].

Слід підкреслити, що роль експорту та імпорту інститутів особливо зростає в даний у світі міжкраїнної інтеграції, діяльності міжнародних організацій. Широкомасштабні реформи, що проводяться в ряді країн, переслідують мету прискорення економічного розвитку шляхом запозичення кращих інституційних зразків з найбільш ефективних систем. Однак практика свідчить про те, що інститути, ефективні в одній системі, можуть не принести ніякої користі, а в гіршому випадку - завдати шкоди імпортує системі. Зокрема, МВФ, фінансуючи проведення реформ в цілому ряді держав, рекомендував максимально швидкий імпорту і вбудовування передових інститутів. Проєкти Світового банку, що проводяться за підтримки міжнародних організацій реформи часто не закріплюються, їх не вдається завершити і таким чином здійснити перехід на новий рівень розвитку для даної країни. Причиною тому може служити поява дисфункцій інститутів [14].

Основна увага в дослідженнях з даного питання звернена до проблеми несумісності формальних і неформальних норм. Нові формальні інститути, будучи трансплантованими, опиняються в оточенні неформальних, збережених в колишньому вигляді. В результаті інститут все менш орієнтований на свою основну мету: забезпечення конкретної потреби. Поки йде міжнародна підтримка, інститут функціонує, проблеми починаються після її завершення. З одного боку, кредити і позики міжнародних організацій покликані сприяти розвитку у певних сферах. Однак далеко не завжди вдається підтримати цей імпульс розвитку. Основне питання, що стоїть перед урядами країн, що розвиваються - як забезпечити стійкість інноваційних практик. Адаптувати припиненням іноземної фінансової підтримки у держави може просто не виявитися ресурсів, і новий інститут поступово перестане виконувати свої функції і може припинити своє існування. Тут ми знову стикаємося з питанням готовності держави до впровадження передових практик - чи не заздалеку до даною етапі розвитку і чи існує об'єктивна потреба.

Сьогодні як показує сучасна практика міжнародних економічних відносин, запозичення інституту підтримується міжнародними організаціями, за якими стоять інтереси розвинених країн як основних донорів засобів. Країна-імпортер стоїть перед вибором: з одного боку, ухвалення запропонованого зразка є неоптимальним в рамках сформованих взаємодій і правил, з іншого - при відмові від іноземної участі вона упускає конкретну вигоду отримання матеріальної допомоги. Таким чином, ми приходимо до висновку про примусове запозиченні інституту країною, що розвивається. Відзначимо, що подібна ситуація можлива саме в умовах міжнародної інтеграції і все зростаючою взаємозв'язку різних країн. Глобалізація породжує суперечність між зростаючою взаємозалежністю і наростанням дестабілізуючих впливів. Відстаючі країни перетворюються на глобальний джерело соціальних, політичних, економічних і навіть військових викликів для більш благополучній частини людства. Міжнародна інституціоналізація є тим засобом, який покликаний гасити джерела загроз стабільності.

Однак залишається комплекс дискусійних питань, пов'язаних з глобалізацією та проблемами розвитку в національних державах. Два основних: іноземна допомога, позики, кредити найбільшій частині країн і до чого це призводить; експорт інститутів в розвиваються країнах. Іноземна матеріальна і консультативна допомога в проведенні, наприклад, ринкових реформ, реформування держави на напрям підвищення. Практика запозичення інститутів посилюється і стає більш поширеною в

епоху глобалізації, але якісно дає абсолютно неоднозначні результати. Спрямована на розвиток, підвищення темпів економічного зростання, добробуту та іншого, діяльність міжнародних організацій в умовах глобалізації в дійсності консервує ситуацію, що склалася залежності, і збільшують нерівність. Програми розвитку не сприяють зростанню економічної самостійності та соціальної активності в країнах, що розвиваються. Країни, що розвиваються опиняються перед новим викликом: як підтримати імпульси розвитку і забезпечити його стійкість в відсутність міжнародної допомоги. Виходячи з цього слід вивести деякі фундаментальні послілки які не враховуються в класичних та новітніх дослідженнях проблематики експорту інститутів та їх якості.

По-перше, на нашу думку імпорту інститутів в умовах інтенсифікації глобалізації має раціональну підставу тільки відносно глобальних інститутів. Розвиток міжнародної торгівлі, електронної комерції, трансферу технологій призводять до розвитку уніфікації інституційної системи глобальної економіки і як її елементів національних економік. Тому в даний, час імпорту інститутів з окремих національних економічних систем не доцільний. В умовах формування глобальних ринків саме відбір і розвиток глобальних інститутів, найбільш актуальний інструмент інтенсифікації економічного добробуту.

По-друге, однією з вирішальних передумов є дисфункції при імпорту інститутів. Найбільш актуальними на нашу думку є наступні: нестача матеріальних засобів, підготовлених кадрів, організаційна недосконалість; неясність цілей інституту, невизначеність функцій, падіння його престижу та авторитету; втрата такої істотної якості інституту як деперсоналізація діяльності, що призводить до зміни його функцій залежно від інтересів окремих осіб, їх суб'єктивних якостей; в умовах прискореного технологічного розвитку світової економіки все частіше одні інститути змінюються іншими, тим самим збільшуючи розрив між країнами новаторами і маргіальною категорією країни.

В результаті інститут все менш орієнтований на свою основну мету: забезпечення конкретної потреби. Тому на нашу думку для вирішення вище наведених проблем, що виникають в процесі експорту інститутів удосконалити саму концепцію трансплантації системи правил та ввести в науковий обіг концепцію «франчайзингу інститутів». Сенс даної категорії полягає в поступовій передачі правил, безпосередній контроль за їх забезпеченням і модернізацією в якій «франчайзер-донор» передає іншій стороні «франчайзі-рецепієнту» за роялті розроблену систему правил. В умовах інтенсифікації та зростаючої ролі інформаційної складової світогосподарського розвитку інституційні експортно-імпорти операції дуже часто пов'язані з передачею не тільки структури правил того чи іншого сектору економіки, а й управлінськими, інформаційними «ноу-хау». Загалом структурно-логічна схема взаємодії суб'єктів експорту інститутів в рамках концепції «франчайзингу» зображено на рисунку 1. В свою чергу перш ніж пропонувати свою франшизу на тій чи іншій країні, франчайзер-донор повинен продемонструвати ефективність своєї системи правил. Тому, обираючи інституційну франшизу, країна «франчайзі-рецепієнт» набуває вже перевірену і відпрацьовану модель правил, яка довела свою ефективність.

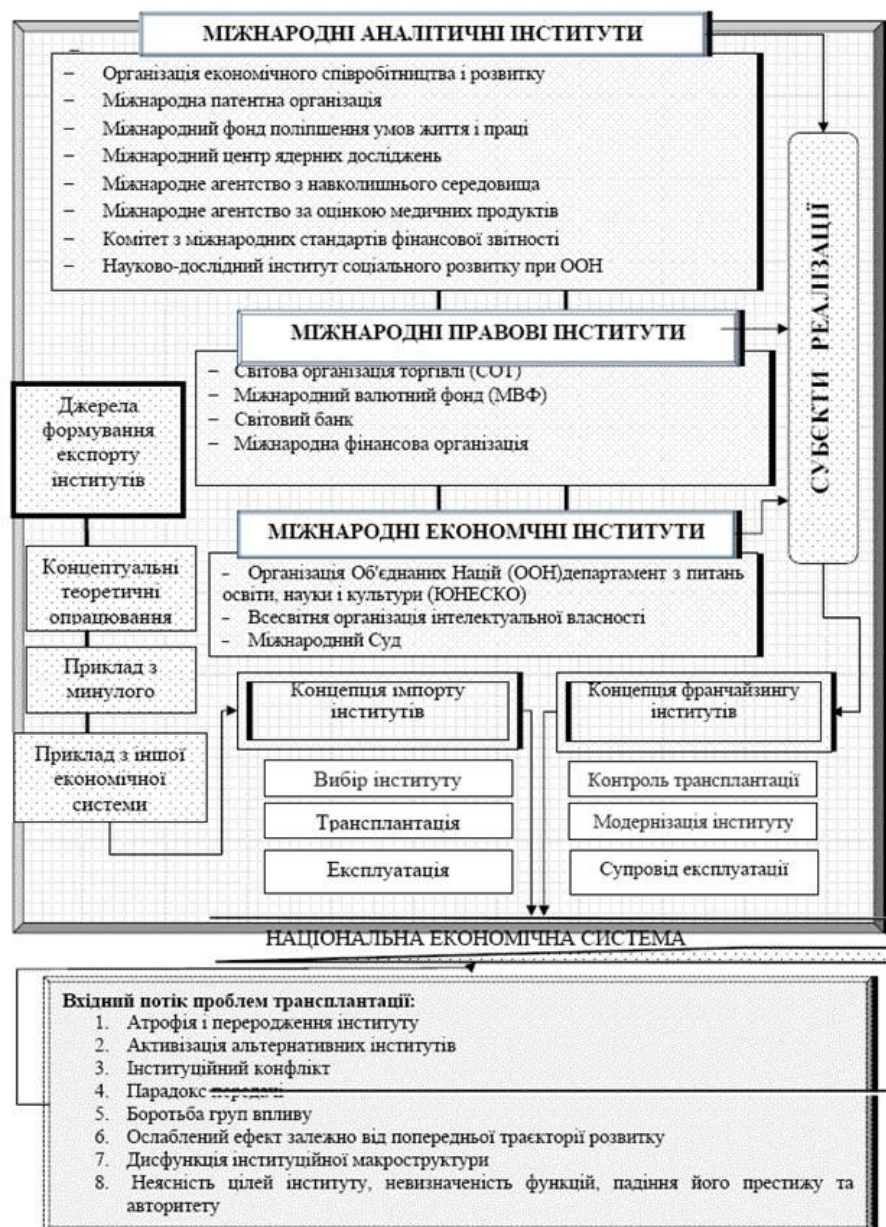

Рис.1. Структурно-логічна схема взаємодії суб'єктів експорту інститутів в рамках концепції «франчайзингу» [розроблено автором]

В запропонованій концепції увага акцентується на трансплантації системи правил за допомогою міжнародних правових, дослідницьких, та економічних інститутів (у тому числі ТНК), що на відміну від традиційного експорту інституційних норм, дозволяють уникнути: атрофії і переродження інституту при його експлуатації; активізацію альтернативних інститутів при дисбалансах інституційної динаміки в процесі ринкових перетворень; інституційних конфліктів між формальними та неформальними інститутами; боротьбу груп впливу; ослаблений ефект залежно від попередньої траєкторії розвитку; дисфункції інституційної макроструктури; неясність цілей інституту, невизначеність функцій, падіння його престижу та авторитету в процесі трансплантації. Уникнення зазначених проблем досягається за рахунок дій, що виключаються при традиційних експортно-імпорти операціях з економічними інститутами. По-перше, це супровід трансплантації та експлуатації обраного інституту, що надає можливість країнам «франчайзі-рецепієнтам» відстежувати стан соціально-економічного розвитку і разом з координатором франчайзер-донором вчасно реагувати на зміну стану. По-друге, постійна модернізація трансплантованого інституту відносно екзогенних та ендогенних змін на мезо-, макро-, та глобальному рівнях. Тим паче в умовах інтенсифікації міжнародної торгівлі послугами консалтинговими продуктами глобальні інститути мають більшу компетенцію ніж будь-яка окремо взята національна система.

Також країнам «франчайзі-рецепінтам» вигідно імпортувати саме глобальних економічних і суспільних інститутів з ряду причин, серед яких можна виділити спрощення економічної взаємодії (торгівлі, організації спільних підприємств, відкриття фірм з участю капіталу нерезидентів), розширення ринку збуту власної продукції, вирішення стратегічних завдань безпеки та інше.

Порівняно з концепцією «франчайзингу інститутів» концепція експортно-імпорتنних відносин має значну кількість недоліків. По-перше, неможливість детальної перевірки та аналізу функціонування імпортованих інститутів з огляду на недоступність безкоштовного доступу до сучасних моделей та економічних систем правил з елементами «ноу-хау». По-друге, складнощі з оцінкою ефективності інститутів, що критично залежать від якості порівняльних економічних та історичних досліджень в рамках самостійної трансплантації. Відсутність можливості консультування з країнами експортерами інститутів. Відсутність чинників, що знижують економічні витрати імпортування, а саме довго строків проведення трансплантації та підтримка експлуатації пов'язана з політичними факторами.

Висновок. Отже в ході проведеного аналізу методологічних позицій інституційної та неoinституційної теорії у вирішенні питань експорту інститутів та їх якості було обґрунтовано, що експортно-імпорتنні трансплантації інститутів в умовах інтенсифікації глобалізації має раціональну підставу тільки відносно глобальних інститутів. Рамках вище зазначених положень розроблено концепцію «франчайзингу інститутів», яка на відміну від ідей експорту та імпорту інститутів сенс полягає в поступовій передачі правил, безпосередній контроль за їх забезпеченням і модернізацією в якій «франчайзер-донор» передає іншій стороні «франчайзі-рецепінту» за роляти розроблену систему правил. В умовах інтенсифікації та зростаючої ролі інформаційної складової світогосподарського розвитку інституційна експортно-імпорتنні операції дуже часто пов'язані з передачею не тільки структури правил того чи іншого сектору економіки, а й управлінськими, інформаційними «ноу-хау». Тому на нашу думку доцільним для використання є саме представлений підхід, може забезпечити прискорений розвиток соціально-економічного розвитку та наближення національної економіки в до міжнародної кооперації та формування інформаційної соціально-економічної формації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен; под ред. В.В. Мотылева ; пер. с англ. С.Т. Сорокина. – М. : Прогресс, 1984. – 348 с.
2. Вільямсон О.Е. Економічні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів /О.Е. Вільямсон. – К. : Вид-во „АртЕк”, 2001. – 472 с.
3. Грищенко В.В. Сутність і категоріальна відмінність понять “інститут” та “інституція”[Електронний ресурс] / В.В. Грищенко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2009_4/6.pdf.
4. Колісник Б.І. Організаційно-економічні засади переходу України на модель сталого управління лісами в умовах глобальних змін клімату / Б.І. Колісник // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: глобальні зміни клімату – загрози людству та механізм відвернення. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.14. – С. 125–131.
5. Лелюк Ю.М. Побудова синтетичної економічної теорії як передумова формування методологічної бази антициклічної політики/ Ю.М. Лелюк // Економічний простір. –2012. –№ 58. – С. 74–79.
6. Сазонець І.І. Сутність та основні концепції діяльності ТНК в умовах глобалізації / І.І. Сазонець, Ю.М. Варич. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 275 с.
7. Тарасевич В.Н. О триединой субстанции и тайне институтов / В.Н. Тарасевич // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2011. – Вип. 40-2. – С. 74–77.
8. Фомина Ю.А. Инновации, организация, устойчивость и кризисы с позиций «Международного общества Й. Шумпетера» / Ю.А.Фомина // TERRA ECONOMICUS. – 2011. – Т. 9. – № 1. – С. 146–156.
9. Чухно А. Институционализм: теория, методология, значения / А. Чухно // Економіка України. –2008. – № 6. – С. 4-13.
10. Шубалий О.М. Институціональна трансформація економічних відносин у лісовому комплексі: теоретичний аналіз напрямків реалізації / О.М. Шубалий // Економіст. – 2010. – № 8. – С. 29–32.
11. Regionalization in A Globalizing World: A Comparative Perspective on Forms, Actors and Processes /Michael Schulz (Editor), Fredrik Soderbaum (Editor), Joakim Ojendal (Editor)// (2001)
12. Report on progress in creating the internal gas and electricity market, Commission of the European Communities, 15.11.2010. [Електронний ресурс] — Режим доступу: // http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/doc/2010/com_2010_0084_f_en.pdf
13. The Origins of Mercosur: Democracy and Regionalization in South America (Studies of the Americas)/ Gian Luca Gardini (Author)/ algrave Macmillan (February 16 2010)
14. North, Douglass C. and Weingast, Barry W. 1989. “The Evolution of Institutions Governing Public Choice in 17th Century England”. Journal of Economic History, 49: 803-832.
15. North, Douglass C. Forthcoming. “Institutions, Transaction Costs, and the Rise of Merchant Empires”. In Tracy, James D.

Стаття надійшла до редакції 14.11. 2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"